

KAPITTEL 9

I kjølvannet av varme vinder – Weenaas og vekkelsen

Åsa Thorstvedt

Klepp frikyrkje

Sammendrag: I 1889 ble August Weenaas sokneprest i Volda, der han ble en av hovedpersonene i en konflikt som nådde sitt toppunkt når to lærere ble oppsagt på grunn av at de hadde deltatt i fri nattverd. Weenaas var blitt påvirket av haugiansk vekkelse i tidlig ungdom, og studerte teologi under professor Gisle Johnson. I mange år arbeidet han med utdanning av prester for norske kirker i USA. I Volda prøvde Weenaas å få kontroll over en vekkelsesbevegelse, men tapte til slutt slaget. Artikkelen drøfter Weenaas' handlingsmønster og motiver i lys av hans tidligere erfaringer og av hans teologiske kompromissløse overbevisning.

Nøkkelord: Haugiansk, roseniansk, vekkelse, USA, sokneprest, konflikt, Volda

Innledning

I løpet av det siste årtiet av 1800-tallet meldte over 200 mennesker seg ut av statskirken i Ørsta og Volda (Handeland, 1966, s. 241f.). Det er et oppsiktsvekkende høyt tall, og i hendelsenes sentrum står blant annet presten August Weenaas og hans handlingsmønster overfor deltakere i fri nattverd. Flere hendelser kan forklare årsaken til det store mengden utmeldinger, men nattverdstriden initierte nok i høy grad det som så ville komme.

I ettertid har August Weenaas blitt beskrevet i både mer fordelaktige og i mindre flatterende ordelag. Han er også blitt tillagt både motiver

Sitering av denne artikkelen: Thorstvedt, Å. (2020). I kjølvannet av varme vinder – Weenaas og vekkelsen. I B. Løvlie, P. Halse & K. Hatlebrekke (Red.), *Tru på Vestlandet. Tradisjonar i endring* (Kap. 9, s. 217–230). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.104.ch9>
Lisens: CC BY-ND 4.0.

og holdninger som ikke harmonerer med verken hans bakgrunn eller personlige overbevisning. På den ene siden beskriver kristendoms-historikeren Oscar Handeland ham både som en markant luthersk teolog og som et pliktmenneske, sterk og stø (Handeland, 1966, s. 217), og skole-historikeren Peder Bergem omtaler ham som en lærd mann (Bergem, 1998, s. 82). I Kjell Skorgeviks studie av det religiøse livet på Sunnmøre 1880–1900 er Weenaas framstilt som en teolog med solid forståelse for det som preget lekmannsforkynnelsen i dette tidsrommet, men med en vakt-som holdning overfor separatistiske tendenser, som han mente hadde utspring i antinomisme (Skorgevik, 1974, s. 60). Samtidig er Weenaas også blitt beskrevet med mer negative penselstrøk, som «den stiveste av alle statskirkeprester, den personifiserte lekmanns-motstanderen» (Handeland, 1966, s. 218), og dette er nok også det ettermælet som henger igjen i lokalsamfunnet i dag (Bergem, 1998, s. 82), kanskje særlig i de frikirke-lige miljøene. Et skrift av to lokale forfattere tillegger f.eks. Weenaas en «personlig aggresjon» (Rusten & Hovdhaugen, 2016, s. 26) som motiv for måten han møtte dem som ønsket fritak fra skriftemål før nattverd. To så ulike vurderinger kan ha mange årsaker, men én viktig forskjell består i ulikt utgangspunkt: den positive framstillingen av Weenaas framhever hans teologiske innsikt og fasthet, mens den negative er av mer psykologisk eller relasjonell art, med vekt på hans konfronterende handlingsferd i en konfliktsituasjon.

Konflikten som Weenaas ble involvert i mens han var sokneprest i Volda, nådde et høydepunkt da to lærere der ble sagt opp i 1892 på grunn av deres deltakelse i fri nattverd. Denne historien er også sentral i et annet kapittel i denne boka (Løvlie, 2020), men med tanke på den rollen som Weenaas spilte, er det grunn til å undersøke hvilke teologiske og erfaringsbaserte motiver som skapte den overbevisningen han møtte vekkel-sen med. Det er dette denne artikkelen vil svare på.

For å kunne svare på hvem Weenaas var og hvordan vi skal kunne forstå hans forhold til og handlingsmotiv på konkrete uttrykk av vekkel-sens vinder, vil artikkelen både ta for seg Weenaas' teologiske ståsted, hans utvikling i studietida og hans erfaringer fra tjenesteara i Amerika. De stridsspørsmålene han levde med der, blir belyst både ut fra hans egne og hans motparts skrifter. Artikkelen vil videre skildre nattverdsstriden på

bakgrunn av dette. Artikkelen er delt i to: *Weenaas sitt møte med vekkelsen* og *Vekkelsens møte med Weenaas*.

Weenaas sitt møte med vekkelsen

August Weenaas ble født i 1835 og hadde sine leveår gjennom alle de store omveltningene Norge gikk igjennom særlig under andre halvdel av det 19. århundre. Weenaas studerte under professor Gisle Johnson, som underviste i systematisk teologi ved Universitetet i Kristiania. Gjennom Johnsons virke som predikant møtte Weenaas vekkelsen på nært hold og opplevde en personlig omvendelse som endret hele hans måte å tenke og leve på. Han virket som prest og prestelærer i et Amerika som tok imot hundretusentalls nordmenn som søkte lykke, rikdom og frihet – og der prestens rolle var helt annerledes enn i hjemlandet. Weenaas måtte stå i harde konfrontasjoner og i åpne konflikter – først i Amerika – så i Norge. Han mistet sin store kjærlighet og mange av barna sine på veien. Og så avslutter han yrkeslivet sitt på et lite sted hvor han karakteriserer dagene sine som *Det gik sin jævne, rolige Gang*. Historien om Weenaas er historien om en mann som aldri gikk på akkord med sin samvittighet, uansett prisen han måtte betale.

Hva skjer' a i Skjeberg?

Som ung mann bodde og arbeidet Weenaas på en prestegård i Skjeberg som privatlærer i to perioder. Begge oppholdene ble av livsavgjørende betydning. Første gang resulterte besøket i beslutningen om å studere teologi, som igjen førte ham videre inn i et livsvarig prestekall (Weenaas, 1935, s. 32ff.). I den andre arbeidsperioden møtte Weenaas vekkelsen på nært hold gjennom «De Vakte». De var etter hans hjerte. Weenaas skriver selv at han følte han manglet noe når han så på denne skaren og det de eide; glede, kjærlighet og fred. En vårdag ble han selv møtt av Gud, og etter den skjellsettende opplevelsen var han helt forandret. Weenaas definerer selv dette som sin omvendelse der hele hans tankesett ble snudd opp ned. Han fikk en ny vennekrets og hans ønske og fokus ble dette ene; sjelenes frelse og fred med Gud (Weenaas, 1935, s. 43ff.).

Teologi og nytt liv

Tilbake på teologistudiet var Weenaas en ny mann. Han tilbrakte all ledig tid til studier, bønn og annen oppbyggelig aktivitet. Han hadde alltid likt undervisningen til professorene Gisle Johnson og Carl Paul Caspari, og nå opplevde han at den var full av Guds Ånd. Den store vekkelsen som gikk over Kristiania i 1850-åra, er gjerne omtalt som den johnsonske vekkelsen, og mange kommende prester ble en del av bevegelsen som fulgte (Elstad, 2000; Løvlie, 2020). Etter hvert som studentene ble uteksaminert, spredte vekkelsen seg til det ganske land godt fundamentert i Skriften og bekjennelsen.

Gjennom sitt arbeid i et kristent blad kom Weenaas også i kontakt med svensk oppbyggelseslitteratur og ble gjennom den kjent med Rosenius og hans teologi. Weenaas anerkjente Rosenius' lære i høy grad, men var kritisk til Rosenius' manglende vekt på sakramentenes plass og hvordan den subjektive erfaringen, ifølge Weenaas, ble tillagt større vekt enn det objektive fundamentet.

Mot slutten av studietida ser vi enda en konsekvens av Weenaas omvendelse; alvoret og det tunge ansvaret det lå over prestegjeringen. Han følte seg altfor ung og umoden til å gå inn i en så viktig rolle, og dette resulterte i en utsettelse av inntredelse i presteyrket (Weenaas, 1935, s. 50ff.).

Gisle Johnson og Gisle Johnson

Gisle Johnson var uten tvil et stort forbilde for August Weenaas. De hadde det samme teologiske grunnsynet og Weenaas velger, som Johnsen, å reise på en lengre studietur til Erlangen. Weenaas var også svært begejstret over Johnsens undervisning (han skriver faktisk at ingen andre professorer kan måle seg med denne) og brukte også notatene fra Johnsons undervisning da han selv ble professor ved presteseminaret Augustana Seminary (Weenaas, 1890, s. 15, 25). Johnsons teologi var preget av en pietistisk grunnholdning der den personlige omvendelsen var et sentralt element. Johnson ønsket lekmannsbevegelsen velkommen samtidig som han mente at en vekkelse må skje innenfor kirkens murer. Det var nettopp dette som skjedde i den johnsonske vekkelsen: personlige omvendelse,

oppreisning av lekfolket, innenfor kirkens vegger. Som et kuriosum kan også nevnes at Weenaas høye aktelse for Johnson også gjenspeilet seg i hans eget hjem; han navnga sønnen sin Gisle Johnson (Weenaas, 1935, s. 164; Haanes, 2003, s. 105).

Nød bryter alle lover

For å forstå Weenaas og hans tilknytning til Johnsons teologi må vi også kjenne til opprettelsen av Lutherstiftelsen og utarbeidingen av nødsprinsippet. Gisle Johnsen var Lutherstiftelsens første formann. Organisasjonens hovedoppgave var å spre kristen oppbyggelig litteratur, og dette skjedde oftest ved at utvalgte menn, kalt bibelbud eller kolportører, reiste rundt og solgte bøker. I anledning besøkene hadde de gjerne egne samlinger. For at disse samlingene ikke skulle komme på kollisjonskurs med prestens jurisdiksjon, ble «nødsprinsippet» utformet med en argumentasjon at mangel på forkynnelse hadde skapt en nødssituasjon i kirken (Molland, 1979, s. 247ff.). Det ble en måte å finne en både praktisk og akseptabel løsning på lekmannsforkynnelsen uten å samtidig utfordre embetets posisjon og autoritet. Nødsprinsippet ga lekfolket en mulighet til å virke som forkynnere, samtidig som det var tydelig definerte premisser for denne ordningen. Det ble en måte for kirken å organisere lekfolket på, og derfor også i praksis en måte å kontrollere dem på.¹

Møtet mellom det gamle og det nye

Før Weenaas flyttet til Amerika for første gang, tjenestegjorde han blant annet som lærer i Ålesund. Allerede her kom Weenaas i sin første konflikt. Han opplevde at den lokale presten var fiendtlig innstilt til den johnsonske vekkelsen, og Weenaas karakteriserer hans prekener som tomme, ikke-oppbyggelige og dermed utilfredsstillende. Weenaas omgangskrets besto av lekfolk fra indremisjonen, og når han oppdaget at mange

¹ Det spente forholdet mellom Gisle Johnson og den radikale lekmannsbevegelsen blir utdypet i Løvlie (2020).

mennesker ikke hadde mulighet til å komme seg til kirken startet han opp bønnemøter på fattighuset. Disse søndagsmøtene ble svært populære og det drøyde ikke lenge før presten sendte politiet for å stenge bygningen. Bønnemøtene fortsatte da i et privat lokale. Men siden de besøkende bare øket i antall, ble det besluttet å bygge et bedehus hvor Weenaas ble formann. Bedehuset virket samlende for de kristne i området og tilskyndet til samarbeid mellom lekfolket og kirken. For Weenaas var det også et viktig anliggende at samarbeidet bidro til å holde de ikke-lutherske forsamlingene borte (Weenaas, 1935, s. 65).

Erfaringer fra frihetslandet

Weenaas første periode i Amerika var åtte år med gleder, engasjement, flytting og grunnleggelse av et presteseminar. Men det var også åtte år med sorger, anklagelser, åpne konflikter og indre og ytre splid. På grunn av den store norske emigrasjonen til Amerika meldte det seg etter hvert et stort behov for prester – og videre prestelærere for å kunne utdanne sine egne prester. Det var ikke *ett* norsk luthersk kirkesamfunn, men flere, og de var nokså uenige både i teologi og uttrykk. De var også uenige innad i de ulike kirkesamfunnene, eller synodene som de kalte seg, og de delte seg etter hvert i flere og flere synoder.

Weenaas ble først ansatt som lærer ved Augustana-synodens presteseminar i Marshall, Wisconsin. Han hadde tidligere fått tilbud om å jobbe for Den norske synode, men det hadde vært helt uaktuelt (Weenaas, 1935, s. 98). Dem var han grundig uenig med, både i slaverispørsmålet og i synet på lekmannens plass og rolle (Weenaas, 1890, s. 3ff.). Augustana-synoden var et svensk-norsk samarbeid, men kort tid etter hans ankomst fikk de norske studentene eget presteseminar. Videre skulle selve synoden også separeres slik at det ble en ren norsk synode (Helland, 1920, s. 25f.). Dette skjedde ikke uten dramatikk og endte med at det ble opprettet *to* nye norske synoder, der Weenaas ble en del av *Konferentsen*. Lokalene til presteseminaret ble overtatt av den andre grupperingen, og derfor sto nå Weenaas plutselig uten lokaler. De fant en midlertidig løsning, samtidig som de arbeidet for å kjøpe en ny eiendom. I 1872 var et nytt presteseminar på plass i nye lokaler i Minneapolis, med Weenaas som eneste

lærer. Han rekrutterte først Svein Oftedal, og ikke lenger etter rekrutterte de sammen Georg Sverdrup og Sven Gunnerson (Hamre, 1986, s. 42f; Weenaas, 1890, s. 29ff, 54, 61). Dette var Weenaas svært fornøyd med i starten, men det tok ikke lang tid før det begynte å skurre både teologisk og relasjonelt mellom Weenaas og hans ny kollegaer.

Weenaas fortsatte også sin kamp mot Den norske synode. Sammen med Oftedal skrev han en uttalelse hvor de sammen redegjorde for sine synspunkter angående Den norske synode, *Aaben erklæring* der de legger fram «wisconsinismen» som de mente at Den norske synode sto for. Erklæringen konkluderer med at de like lite kan forsones med Den norske synode som Kristus kan forsones med Belial (Weenaas & Oftedal, 1894, s. 3ff.). Denne uttalelsen gikk ikke upåaktet hen i fedrelandet Norge. Men til Weenaas store sorg fikk han ikke støtte i sin argumentasjon. I stedet for å legge vekt på de anliggender som han og Oftedal la fram, fikk de heller kritikk i hjemlandet for å skape splid mellom de norske lutherske kirkesamfunn i Amerika (Schielderup, 1875; Preus, 1875; Schielderup, 1875). Weenaas kjente seg nok misforstått og skrev derfor en ny redegjørelse som ble trykt to år senere, *Wisconsinismen belyst ved historiske Kjendsgjæringer*. I denne utgivelsen prøvde han å skrive sitt anliggende på en mildere måte, samtidig som han fortsatt var tydelig på hva han anså som åpenbart ubibelsk i læren til Den norske synode. Håpet om at det teologiske miljøet i Norge nå både ville se og forstå, ble ikke innfridd (Weenaas, 1876; Weenaas, 1935, s. 154). Ny debatter ble skapt, og nye utgivelser med motargument ble trykket (Muus, 1879). Ryktet han skapte gjennom denne kampen, bar han med seg når han så flyttet hjem til Norge igjen.

Gjennom Weenaas' første åtte år i Amerika fikk han store og dyrekjøpte erfaringer av teologisk uenighet, personlige konflikter og trusler om kirkelige splittelser. Det er også viktig å være klar over at menighetsforståelsen som Weenaas møtte, var vokst fram i et land der religiøs og politisk frihet var høyt aktede verdier og der lekfolket hadde måttet grunnlegge og styre menighetene uten hjelp av et geistlig overhode. I dette nye landet hadde presten liten eller ingen formell innflytelse i samfunnet, og i den lokale menigheten møtte han et myndiggjort lekfolk. Dette var noe Weenaas oppmuntret, og et av hovedpoengene i hans kritikk av Den

norske synode var jo nettopp deres undertrykkelse av lekfolket. Weenaas sa eksplisitt at det var ingen han kunne være mer uenig med i verden enn Den norske synode, og om det var noe han virkelig kunne tenke seg å bruke livet på, så var det å kjempe imot denne synoden (Weenaas, 1890, s. 4).

Mens Weenaas første gangen reiste til Amerika for å arbeide i en synode han gav sin teologiske tilslutning til og som han ønsket både å kjempe for å bevare, var hans anliggende i den andre perioden helt annerledes; han bar nå en visjon om å arbeide for en forent norsk-amerikansk luthersk synode. Dette var noe fullstendig annet enn tilnærmingen han hadde i sin første periode. Weenaas var blitt kalt av den haugianske synoden som han i utgangspunkt var noe teologisk uenig med, både i deres overdimensjonerte fokus på den subjektive opplevelsen og deres mangel på kirkeritualer. Men dette var for ham underordnet et viktigere og høyere mål: enhet. Etter seks år i Norge var han nå klar for å reise tilbake til det landet som hadde gitt ham så mange stridssår. Dessverre varte ikke oppholdet så lenge. Weenaas fant tidlig ut at kirkelederne ikke hadde den samme lidenskapen som han når det kom til å arbeide for å forene de ulike norsk-amerikanske kirkene (Weenaas, 1935, s. 180ff.). I sine memorarer skriver han at lederne mente at saltet kun kan bevare sin kraft i en lukket krukke (Weenaas, 1935, s. 200). Grunnlaget for oppholdet var ikke lenger til stede, og Weenaas returnerte hjem til Norge for andre gang.

Vekkelsens møte med Weenaas

Samtidig, i Volda på Sunnmøre, blåste en sterk åndelig vind. Kapellan Johannes Barstad, som også hadde opplevd den johnsonske vekkelsen, ble en del av denne bevegelsen. Barstad beskriver hvordan mennesker i hopetall ble fylt av entusiasme og lidenskap og som med glede møttes til gudstjenester og bønnemøter. Vekkelsen økte i styrke etter at bygda, og kirken, fikk besøk av den rosenianske predikanten Paul Gerhard Sand i 1887. Som en konsekvens av den økte kirkelige aktiviteten tok også Barstad initiativ til å dele inn soknet i tolv områder hvor hvert enkelt område hadde egne møter og dessuten tok ansvar for gamle og syke. Lederne for hvert område, diakonene, møttes til felles bønnemøte med sang og

bibellesning hver måned (Handeland, 1966, s. 177ff.). Vekkelsesbevegelsen besto ikke av en ensartet gruppe, og etter hvert oppsto det spenninger mellom de forskjellige grupperingene og disse kom til syne under et av diakonmøtene. Dette resulterte i at en av lederne, en klokker, sendte et brev til departementet og ba dem kalle August Weenaas til å tjenestegjøre i Volda i den ledige prostestillingen. August Weenaas var nå tilbake i Norge og må ha vært kjent for voldingene, for i brevet motiverer klokkeren valget med at Weenaas både hadde erfaring med kirkekonflikter og hadde god teologisk kunnskap og fundament (Handeland, 1966, s. 216).

Weenaas takket ja til kallet og kom til Volda i 1889. Den haugianske vekkelsen hadde sveipt over området noen tiår før, men det som møtte Weenaas nå, opplevde han som nyevangelisme. Selv om Weenaas ikke tilsluttet seg alt haugianerne sto for, hadde de i alle fall det samme fundamentet i bekjennelsen som ham. Denne nye bevegelsen hadde ifølge Weenaas ikke dette grunnlaget, men var fundert på subjektivitet og følelser. Til hans store sorg tok kapellanen del i disse aktivitetene (Weenaas, 1935, s. 220f.). I begynnelsen deltok Weenaas på de månedlige diakonmøtene, men det tok ikke lang tid før det avtok (Handeland, 1966, s. 218). Skillet ble nok for stort, både i innhold og form. Uansett var dette bare småplukk å regne, i forhold til det som skulle komme.

Nattverdsstriden

Ole G. Clausen var en omreisende predikant for indremisjonen og god venn av kapellan Barstad. Gjennom sin bror hadde han blitt kjent med fri nattverd, og i romjula 1891 samlet han noen venner og de delte nattverd sammen. Selv om dette var et lukket møte, spredte ryktet seg til både avis og prost (Handeland, 1966, s. 222f.). Da tok Weenaas affære. Ifølge et skriv fra biskopen fra året før var fri nattverd ulovlig i dobbel forstand. For det første var det i strid mot både kirkeloven og bekjennelsen, og for det andre var det i strid med straffeloven fordi du ved å innstifte nattverden opererte som statlig embetsmann. Samtidig presiserte skrevet at det ikke var ønskelig med rettssak, men at en først gjør nattverdsbryterne klar over at det de gjør er ulovlig og videre ekskluderer dem fra nattverdbordet. Politianmeldelse måtte være siste utvei (Handeland, 1966, s. 225).

Allikevel velger Weenaas å politianmelde Clausen sammen med en annen, Knut Bjørkedal. Men siden det ikke kunne bevises at de hadde opptrådt som embetsmenn, de hadde bare sendt brød og vin videre til sidemannen, ble ingen av dem siktet. Det andre de hadde kunnet bli dømt for, var om noen hadde blitt lokket inn i det. Heller ikke dette var tilfelle. Rettssaken fikk ingen avskrekkende virkning verken på de to anmeldte eller på skaren rundt dem. De fortsatte åpenlyst å praktisere fri nattverd (Handeland, 1966, s. 225ff.).

En av dem som deltok i samlingene var lærer Nikolai Molvik. Dette fikk Weenaas til å se rødt. Det var én ting at en lekmann deltok i fri nattverd, men at en skolelærer gikk rett imot den lutherske bekjennelsen, det var svært alvorlig. Samtidig hadde en annen lærer, Wilhelm Grytten, angivelig snakket nedlatende om kirken. På spørsmålet om hvorfor de gjenfødte hadde sluttet å gå i kirken, svarte han: «Guds born kan ikkje vera nøgde med svinemask, dei må ha mat for sjelane sine.» (Handeland, 1966, s. 231f.).

Tiden etter striden

Weenaas, som leder av skolestyret, åpnet da skolesak mot de to lærerne. Barstad prøvde å snakke med Weenaas, men han var urokkelig, og det endte med at begge lærerne ble sagt opp (Handeland, 1966, s. 233ff.). Men også denne gangen ble det tap for Weenaas i epilogen. Et år etter oppsigelsene fikk lærerne oppreisning gjennom en godtgjørelse fra Stortinget. Det hadde kommet en distriktslege flyttende til Volda som tok saken opp politisk. Molvik var død, men hans enke fikk enkepensjon og Grytten fikk vartpenger etter anbefaling fra kirkenemnden hvor flere av medlemmene betvilte lovligheten i oppsigelsene (Handeland, 1966, s. 236).

Samtidig øket trykket blant lekfolket. Det ble arrangert et stort lekmannsmøte i Ålesund i november 1893 der de blant annet reiste spørsmål om det nå var på tide å forlate statskirken, og om statskirkens nattverdsordning egentlig var bibelsk (Handeland, 1966, s. 237f.; Løvlie, 2020). Weenaas selv så på utviklingen med sorg og tilla opprørene kirkefiendtlige motiver:

Bevægelsen voxte med rivende fart omkring 1892–1893 og bragte en Række af Ubehageligheder, Bekymringer og Sorger for mig som Sogneprest i Volden. Det artede sig overordenlig brutal og hensynsløs og skjulte ikke det aandelige Hovmod, forenet med Uvidenhedens Fanatisme, som var Bevægelsens inderste Drivkraft. Der blev i Løbet af en Vinter bygget 6 Bedehuse til udelukkende Brug for Bebægelsen og Dissentere, som vankede om i Menighederne. Det Hele var aabenbart anlagt paa at ødelægge vore Menigheder og gjøre vore Kirker tomme. Dette lykkedes dog slet... (Weenaas, 1935, s. 223)

Året etter forlot Weenaas stillingen i Volda. Hans siste del av livet *gik sin jævne rolige Gang* (Weenaas, 1935, s. 227), som han selv oppsummerte det, og han opplevde å blitt møtt på sitt nye virkested *med Imødekommenhed og Venlighed* (Weenaas, 1935, s. 228). Tida med konflikter, splid og nederlag var forbi, men ikke glemt. Bitre minner fra tida i Volda er fortsatt tydelig til stede når han skriver: *Jeg forlod Volden i Høsten 1895, og et Par Aar efter havde Bevægelsen raset ud. Flere var blevne Gjendøbere, de fleste var faldne tilbage til det gamle verdslige Væsen, og deres Bedehuse stod tomme, forladte og gjælbundne* (Weenaas, 1935, s. 224).

Mer enn å beskrive sannheten om den åndelige situasjonen i området han forlot, tegner denne påstanden et bilde av en både skuffet og såret mann med dyrekjøpte erfaringer. Det ser allikevel ikke ut til at han angrer. Fordi for ham var det et samvittighetsspørsmål.

Konklusjon

I innledningen løftet jeg fram ulike vurderinger av Weenaas som prest i Volda, og reiste spørsmålet: Hvem var egentlig Weenaas, og hvordan kan vi forklare hans måte å håndtere en dyptgripende konflikt på?

Jeg har prøvd å tegne en linje gjennom hans liv og i hans bakgrunn. Jeg har pekt på haugiansk påvirkning og hans tilslutning til den johnsonske teologien og vekkelsen. Jeg har videre vist hvordan årene i møte med norsk-amerikansk kirkeliv ga ham erfaringer på godt og vondt og utviklet en lengsel etter, og arbeid for, enhet. Weenaas var pliktoppfyllende og samvittighetsfull. Han var kompromissløs og konfronterende og det satte ham i stadig nye konflikter.

Det er ingen grunn til å tvile på at Weenaas sin omvendelse i ungdommen både var ekte og dyptgripende. For ham var tro absolutt en hjertesak, og han hadde en sterk overbevisning om et myndiggjort lekfolk og respekt for dem som hadde andre uttrykksformer enn ham. Han ønsket lekmannsbevegelsen velkommen og uttrykte også begeistring over den. Men bevegelsen måtte styres, og det var prestens oppgave i kraft av den myndighet han var blitt gitt. Dette var helt i tråd med Johnsons tenkemåte, men enda viktigere: for Weenaas var det også helt i samsvar med Skriften og bekjennelsen. Og for Weenaas gikk dette foran alt. Han målte alt han gjorde og mente opp imot dette. Han gikk til både Skriften, til Gisle Johnson, til Pontoppidan og til kirkeritualene før han gikk til det skrittet å anmelde de såkalte nattverdsbryterne (Handeland, 1966, s. 224).

Weenaas var ansvarsbevisst og han gikk aldri på akkord med sin overbevisning. Han ønsket vekkelsen velkommen med samme agenda som fra dag én: sjelenes frelse og fred med Gud (Weenaas, 1935, s. 47f.). Selv nyevangelismen med sitt, ifølge Weenaas, altfor sterke fokus på den subjektive opplevelsen lot han passere. Han må ha sett hjertet til den enkelte. Og han hadde smertelige erfaringer av hva indre splittelse kunne føre til. Likevel er det den veien han velger, fordi han var overbevist om at bevegelsens motiv var å skape splid. Som jeg siterte ovenfor: *Det Hele var aabenbart anlagt paa at ødelægge vore Menigheder og gjøre vore Kirker tomme* (Weenaas, 1935, s. 223). Og for at det subjektive, det enkelte individs overbevisning, aldri kan heve seg over Ordet, eller bekjennelsen. Og selv om han flere ganger beskrev statskirkeordningen i negative ordlag, *de stive statskirkelige Forholde med de store og døde Massemenigheder* (Weenaas, 1935, s. 160), så mente han at så lenge stat og kirke var forent, måtte en ta konsekvensene av det og til en viss grad sette religionsfriheten til side.

Dette var også veien kapellanen Johannes Barstad til slutt måtte velge. Også for ham ble prisen høy. Både Clausen og de andre som praktiserte fri nattverd, var hans venner, og vekkelsen hadde forandret ham dypt. Og selv om han mente at fri nattverd i utgangspunktet var i tråd med Skriften, tok han avstand fra praksisen fordi det var ulovlig og dermed splittende. Dette kostet ham vennekretsen. For dem var han en forræder.

Weenaas var en johnsoniansk prest. Han mente at kristentroen måtte springe ut fra en personlig omvendelse og bygge på et personlig standpunkt. På dette grunnlaget kommuniserte han også godt med det haugianske samfunnet i Amerika. Men mens hans motiv for sin andre Amerika-reise var å bygge kirke, også i økumenisk forstand, ble oppgaven når han kom tilbake til Norge noe helt annet. Her møtte han en statskirke med gryende reformarbeid og en voksende lekmannsbevegelse som ikke ville underlegge seg prestens autoritet i kraft av hans embete. Vi ser en mann som desperat prøver å effektivere både en teologi og en praksis som tilhørte tidligere tider. Å være en del av det haugianske kirkelivet i Amerika hadde vært et kall for Weenaas, mens det umulige i å finne en felles plattform og enighet med tilhengerne av vekkelsen med utspring i det haugianske i Volda kanskje ble hans største nederlag. Han fortsatte dog hele livet å utfordre sine sognebarn til å bli sanne disipler med en personlig tro. Med Bibelen og bekjennelsen som et absolutt fundament.

Litteraturliste

- Bergem, P. (1998). *Henrik Kaarstad og Volda lærarskule*. Volda: Møreforskning.
- Elstad, H. (2000). «*en Kraft og et Salt i Menigheden*»: ein studie av dei såkalla «johnsonske prestane» i siste halvpart av 1800-talet i Noreg. Oslo: Unipub forlag.
- Hamre, J. (1986). *Georg Sverdrup. Educator, theologian, churchman*. Northfield: Norwegian-American Historical Association.
- Handeland, O. (1966). *Vårlysning bind II*. Bergen: A.S Lunde & Co.s forlag.
- Helland, A. (1920). *Augsburg Seminar gjennom femti aar 1869–1919*. Minneapolis, Minnesota: Folkebladet Publishing Companys Trykkeri.
- Haanes, V. (2003). Pastors for the congregations: Transatlantic impulses. I T. W. Nichol (Red), *Crossings. Norwegian-American Lutheranism as a transatlantic tradition* (s. 93–118). Northfield: The Norwegian-American Historical Association.
- Løvlie, B. (2020). Bedehus, vekkelse og bevegelse. I Løvlie, Halse & Hatlebrekke (Red.), *Tru på Vestlandet. Tradisjonar i endring*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Molland, E. (1979). *Norges kirkehistorie i det 19. århundre bind I*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Muus, B. J. (1879). *Falskt Vidnesbyrd*. Decorah, Iowa.
- Preus, A. C. (1875). Den ”aabne Erklæring”, Kritikken derover i ”Luth. Kirketidende” og Hr. Pastor G. Schielderup. *Luthersk kirketidende*, 12(17), 17–24.

- Rusten, H. & Hovdhaugen. (2016, 1. julli). Men Gud gjorde ingen feil – Det frie kristenliv i Volda og Ørsta frå 1893 til 1983. *Sauluspaulus.no*. Hentet fra <https://www.sauluspaulus.no/mengudgjordeingenfeil.pdf>
- Schilderup, G. (1875). Nogle Modbemerkninger til Provst Preus. *Luthersk kirketidende*, 12(22), 27–32.
- Schilderup, G. (1875). Professorerne Oftedals og Weenaas's "aabne Erklæring". *Luthersk kirketidende*, 12(12), 12–18.
- Skorgevik, K. (1974). «Sandstormen». *Trekk fra det religiøse liv på Sunnmøre i åra 1880–1900*. Hovedfagsoppgave i kristendomskunnskap ved Universitetet i Oslo.
- Weenaas, A. & Oftedal, S. (1894). *Aaben Erklæring*. Minneapolis: Folkebladets trykkeri.
- Weenaas, A. (1935). *Livserindringer fra Norge og Amerika*. Bergen: A. S. Lunde & Co.s forlag.
- Weenaas, A. (1890). *Mindeblade eller Otte Aar i Amerika*. Volden: R. P. Hjelles Forlag.
- Weenaas, A. (1876). *Wisconsinismen belyst ved historiske Kjendsgjærninger*. Chicago: Skandinavens Bog- Og Accidens Trykkeri.